

האוניות חייבות להישאר בנמל בשבת. כשעה לפני שקיעת החמה שוממים הרחובות, כל איש בביתו מתכוון לשבת. בתי הכנסת בעיר מרובים, וכמה מהם עתיקים מאוד ומפורסמים מאוד. מאות אורות נוצצים במדרוני ההר, בכל בית יהודי מוארים החלונות, אור יקרות שאין לתאר יפה ממנו מקדם את שבת המלכה... המחבר מסיים את הספר בתקווה להתאוששות הקהילה היהודית אחרי מלחמת העולם הראשונה והשריפה הגדולה שפגעה בה קשות, אך לא הוא ולא אנחנו זכינו לכך - מצב הקהילה לא השתפר בשנים הבאות, והיא חרבה כליל כאשר כבשו הנאצים את העיר וגירשו את כל תושביה היהודים למחנות ריכוז. הספר הזה נשאר כמצבה חיה ומוזהירה לקהילת יהודי סלוניקי רגע לפני ירידתה מהמפה, ויפה שתורגם ללשון הקודש ויצא לאור מחדש מתוקן ומוער.

כבשונו של פולמוס. פרקים בספרות הפולמוס בין רבנים למשכילים בליטא במאה התשע עשה. יהודה פרידלנדר. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ז. 332 עמ'. (03-5318575)

פרופ' פרידלנדר הוא מומחה בתולדות הספרות העברית של העת החדשה. הוא עוסק בעיקר בסוגות ספרותיות, ומחבב ביותר פולמוסים שנתלקחו בדורות האחרונים בין החדשנים לבין שומרי המסורת. ספר זה הוא לקט מאמרים שלו שעוסק בכתיבה פולמוסית משני הצדדים - ה'משכילי' וה'חרדי', בכתיבים שנכתבו בסאטירה מושחזת (בעיקר מהצד המשכילי), על פולמוס שמן הזית שהתעורר בעקבות חשש (מופרז כנראה) ששמן הזית המיובא למזרח אירופה מכיל גם שומן חזיר, לא פחות! על ר' יוסף זכריה שטרן משעוועל שהיה מראשי הנאבקים בהשכלה ובפעולותיה, על לילינבלום ועל חבריו המשכילים ונסינם לעשות שינויים בדת, ועוד.

אוצר המנהגים והמסורות לקהילות תאפילאלת/סג'למאסא. מאיר נזרי. רמת גן, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ח. 527 עמ'. (03-5318575)

לא רבים מהיהודים שאינם יוצאי מרוקו שמעו על קהילת תאפילאלת, למרות שמדובר בקהילה קדושה בת למעלה מאלף שנים! העיר הזו והישובים סביבה היו מקום גידולם הפיסי והרוחני של רבבות יהודים יקרים, שנשאו ברמה את יהדותם בימים טובים ובימים פחות טובים. במקורה נקראה העיר, הנמצאת במזרח מרוקו סמוך לגבול אלג'יריה, בשם סג'למאסא, וזה היה השם ה'יהודי' שנשתמר בגיטין ובשטרות אחרים עד הדור האחרון. גם תלמידי חכמים רבים גידלה העיר הזו במשך הדורות, והמפורסמים שבהם הם הרבנים לבית משפחת אביחצירא. אולם קהילת תאפילאלת ובנותיה חדלו להתקיים באחת, כאשר תוך שנים ספורות, בעשור השני והשלישי להקמת מדינת ישראל, עלו ארצה כמעט כל תושבי האיזור, והשאירו אותו ריק מיהודיו. באופן טבעי התפזרו יוצאי תאפילאלת בין קהילות יוצאי צפון אפריקה בארץ, והייחוד היהודי והתרבותי המיוחד שלהן כמעט נעלם. עתה קם בן העיר, ד"ר מאיר נזרי, בן משפחת רבנים, והחליט לעשות מעשה, ולאסוף למקום אחד את מנהגי התפילה והמועדים ומעגלי החיים והחברה באופן שיטתי ומסודר, עם מקורות והשוואות.

כך זה שיצא זה עתה רושם בקפדנות את כל המנהגים הייחודיים לעיר והישובים סביבה, והוא משמש למעשה מעין סיכום מפורט של שני הכרכים הראשונים של סדרה זו (תשע"ג-תשע"ו) המוקדשים להיסטוריה של הקהילה ולמנהגים שהיו מקובלים בה במשך מאות שנים, מהלידה ועד לפטירה ובכל ימות השנה, כולל תיעוד של קהילות ואישים, ומחקרים ומקורות קטנים וגדולים רבים מספור. הכרכים הראשונים כוללים גם דרושים ופיוטים וקיינות שנוצרו בעיר והיו חלק מיהדותה, עם פירושים ומקורות והערות והפניות, כולל תיעוד מקיף שמקורו באלפי מסמכים ומקורות בכתב ומאות עדויות בעל פה שנגבו מזקני העיר וחכמיה. בכך השני רואים אור לראשונה כמה מהדורות המלוות במבואות ובתרגום ערבי יהודי: הגדה של פסח בנוסח העברי ובתרגומה הערבי יהודי נוסח תאפילאלת, תיקון פסח הקרוי צ'היר הכולל מדרשים ופיוטים והפטרות בשלושה נוסחים: עברי, ארמי ו'שרח' בערבית יהודית, והפטרה של תשעה באב בשלושה נוסחים: נוסח הפטרה המקראי, הפירוש המדרשי הרחב הכתוב במקורו בערבית יהודית מקורית, והתרגום העברי החדש של המהדיר. כל החומר הנדיר הזה היה נידון לאבדון לולא מלאכתו של ד"ר נזרי. המחבר מתאר באופן מרגש איך הגיע בשנת תשכ"ד כנער לבית הוריו בחופשת החגים מהישיבה שבה למד בצפון מרוקו, ופתאום ראה כמו עיניו עיר מתרוקנת מתושביה, לצערם של השכנים הגויים שתמהו מה ראו שכניהם הטובים לעזוב אותם לפתע פתאום, למרות היחסים המתוקנים וההגונים ששררו בינם לבין יהודי האיזור. אפילו מלך מרוקו מוחמד החמישי, שזוכה לתואר 'ז'ל' ע"י המחבר - ולאז מילתא זוטרתא היא, תמה פעם-אחר-פעם מדוע עוזבים יהודי מרוקו ברבבותיהם, ולא הבין שהחיבה לארץ הקודש והציפייה לגאולה שלמה הם אלו שגרמו ליהודים לעזוב הכל ולשאת ציונה נס ודגל. ד"ר נזרי מספר שאביו הרב זצ"ל גנו סמוך לפני העליה ארצה את קובצי כתיב היד שבהם היו רשומים קיינות מיוחדות שנאמרו בימי בין המצרים בקהילה, בהנחה ברורה שלא יהיה בהם עוד צורך בארץ המובטחת... הכך הזה פותח במבואות שמהווים למעשה גם סיכום של העבודה הענקית הטמונה באלפיים הדפים שבשלושת הכרכים האלו, במנהגים שנהגו בקהילה במעגל השנה, במעגל האדם - נישואין, יבום, ברית מילה, אבלות וכו', ובמעגל החברה - שמות וכינויים, מעמד האשה, מנהגי הירושה ועוד. החלק הרביעי בספר עוסק בהשוואות בין מנהגי איזור זה לבין קהילות מרוקו האחרות, רישום השפעת הקבלה על מנהגי העיר והאיזור, ועוד. הכרך מסתיים ברשימת מקורות, כתבי יד, מסרנים, קהילות ואישים, ומפתחות מפורטים. יש לשבח את המחבר שבחריצות מופלגת ובדיק קפדני שמר לדורות אוצר בלום שהיה עלול לרדת לתהום הנשייה, זיכרון לדורות לקהילה קדושה בת כאלף מאתיים שנה שנעקרה כולה לארץ הקודש עם ראשית צמיחת גאולתנו.

עקבי פרשת השבוע. טיוטות שיעורים. אברהם יעקב גולדמינץ. ירושלים, תשע"ח. 384 עמ'. (054-8469655)

ארגון 'אחיעזר' עוסק בין השאר בארגון שיעורים קצרים במקומות עבודה במהלך השבוע, מה שמעלה את הרמה התורנית והמוסרית של המשתתפים, מגבש אותם ומשמח אותם. הרב אב"י גולדמינץ, בוגר ישיבת שעלבים, הוא אברך ותיק בישיבת מיר ומהחוקרים המנוסים במכון